

CONCEPTUL FORMELOR DE REALIZARE A HOTĂRĂRILOR JUDECĂTOREȘTI – CA O MODALITATE DE REALIZARE A DREPTULUI ÎNTR-UN STAT DE DREPT

Alexandru CUZNEȚOV,

doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

Maria COZMA,

magistru în drept, candidat la funcția de judecător

REZUMAT

O formă specifică de realizare a dreptului reprezintă hotărârile judecătorești, care, prin acțiuni de aplicare a dreptului pozitiv nemijlocit în practică, traduce în viață prescripția normelor juridice. Cunoașterea conceptului unei astfel de forme de realizare a dreptului este o cerință obligatorie în cercetarea acestui fenomen.

Cuvinte-cheie: realizarea dreptului, hotărârea judecătorească, concept de realizare, aplicarea dreptului, stat de drept, proces de aplicare a dreptului.

SUMMARY

A specific form of implementation of judgments is right that the law enforcement action in practice positively float direct limitation legal norms. Understand the concept of such an embodiment of the law is an obligatory requirement in researching this phenomenon.

Key-words: implementation of law, judgment, concept embodiment, application of law, rule of law, law enforcement process.

Noțiunea de „realizare” a intrat temeinic în Dicționarul teoriei generale a dreptului. Accentuarea realizării dreptului, fără îndoială, este importantă, deoarece oferă posibilitatea de a transfera cercetarea dreptului din sfera normativă în sfera reală, adică în cea practică. De regulă, prin noțiunea de „realizare”, teoreticienii înțeleg traducerea în viață a dreptului prin intermediul multitudinilor de forme ale activității indivizilor, organizațiilor, statului și ale organelor sale. Asemenea interpretare largă a termenului a dus la faptul că în noțiunea „realizare” se includ diverse conținuturi, iar însăși activitatea privind transpunerea în viață a dreptului se expune clasificării multiaspectuale.

În cadrul înfăptuirii justiției, procesul civil este activitatea desfășurată de organele de stat competente, cu participarea părților interesate, în vederea rezolvării conflictelor ce apar în circuitul civil.

Procesul civil constituie o activitate complexă a instanțelor de judecată în vederea înfăptuirii justiției pe cauzele civile. Modul în care se înfăptuiește justiția, felul în care dreptatea este resimțită de către cetățeni se află în centrul democrației. Nu există un stat fără o justiție corectă. Pe de o parte, justiția se realizează prin puterea judecătorească și datorită acesteia se diminuează inegalitatea dintre autoritatea publică, stat și individ. Pe de altă parte, într-un stat de drept, instanța de judecată apără valorile umane: viața, sănătatea, cinstea, demnitatea, drepturile social-economice și politice și alte valori în raportul individ/autoritate publică, și invers. Puterea judecătorească e chemată să asigure transformarea normelor juridice abstracte în drepturi și obligații reale. Astfel judecata poate fi pri-

vită ca un organ represiv chemat să aplice sancțiuni, să pedepsească în caz că s-au stabilit nelegiuiri. Puterea judecătorească are un rol deosebit atât prin prisma teoriei separației puterilor în stat, cât și ca garant al supremației legii. Instanța de judecată are obligația de a aprecia ce este just și ce este injust, licit și ilicit și din aceste considerente este necesar ca judecătorul să fie pregătit și să posede o muncă intelectuală deosebită. Este dator să lucreze în baza faptelor și să evite presupunerile ce pot duce la erori, să înlăture ce este vag și nedeterminat, ceea ce este subiectiv, rămânând doar la date verificate și confirmate, pentru că instanța poate provoca daune unui individ, dacă aceasta nu va fi bine pregătită și cu o moralitate înaltă.

În dreptul procesual civil, o atenție sporită a fost atrasă formei specifice de realizare a normelor juridice: activitatea instanțelor de judecată la aplicarea dreptului. În planul înfăptuirii hotărârilor, în literatura de specialitate se examina numai o formă a realizării – executarea silită, și prin aceasta se direcționa atenția asupra delictelor subiecților ce se eschivau de la executarea benevolă a hotărârii¹. Inclusiv recomandările științifice și concluziile se atribuiau, în genere, numai la perfecționarea aparatului de impunere în etapa finală a procesului civil.

Dar realizarea hotărârilor este posibilă și prin mijloacele de executare benevolă. Indicațiile juridice trebuie să se realizeze, în linii mari, prin comportamentul ideal, prin activitatea acelor subiecți cărora și le sunt adresate direct indicațiile. Aceasta poate fi activitatea sporită sau abținerea de la acțiuni (inacțiune). Hotărârea judecătorească trebuie să aibă o anumită influență (ce poate fi exprimată în formele imperativului și al

controlului)² asupra conștiinței subiecților, favorizând formarea orientărilor pozitive juridice și sociale, comportamentului legal în ansamblu, asigurarea organizării, „reglementării și ordinii”³. Fără aceasta procesul de realizare a dreptului nu începe. Cele expuse nu înseamnă refuzul de la executarea forțată a hotărârilor, ca una din formele realizării. Aici evidențiem numai că însăși executarea forțată nu poate fi un indicator al eficacității acțiunii hotărârilor asupra comportamentului persoanelor obligate. Dacă am lua în considerație că la realizarea hotărârilor privind recunoașterea și a hotărârilor de „transformare”, de regulă, nu este posibilă aplicarea mijloacelor cu un caracter de impunere, se limpezește situația privind rolul hotărârilor judecătorești în formarea comportamentului legal al subiecților⁴.

După părerea savantului M.A. Gurvici, „...odată cu emiterea hotărârii, procesul, în etapa lui de bază, se finalizează”⁵, dar nu se finalizează însuși procesul (nu trebuie să se finalizeze) privind apărarea dreptului subiectiv și, mai mult, privind realizarea lui. Apărarea poate fi considerată împlinită în acel caz când se restabilesc, într-adevăr, drepturile subiective: drepturile contestate au fost recunoscute, a fost restabilit statutul existent până la încălcarea drepturilor subiective, raporturile juridice au încetat sau au fost modificate, adică atunci când au fost satisfăcute interesele și necesitățile materiale, cerințele sociale ale subiecților.

Realizarea apărării nemijlocite a dreptului subiectiv are loc prin: a) intermediul hotărârii instanței de judecată; b) prin aducerea la executare nemijlocită (realizarea lui)⁶. Hotărârea aduce la viață anumite raporturi juridice, sancționate de instanța de judecată, ca organ al justiției. Nu trebuie scăpat din vedere faptul că hotărârea instanței de judecată nu este scopul principal, ci mijlocul de obținere a realizării faptice a dreptului. Dacă dreptul, confirmat de instanța de judecată, nu se realizează în raporturile faptice, atunci are loc denaturarea însăși a esenței sale. De ce fel de principii ale statului de drept, putem vorbi, dacă totul rămâne numai pe foaie?

Orice proces judiciar, pe cazurile civile, trebuie să-și găsească finalitate în realizarea hotărârii legale definitive a instanței de judecată. Anume la „etapa” realizării drepturilor, obligațiilor, asigurate de legislație, confirmate prin hotărârile instanței de judecată, are loc apărarea lui reală.

Realizarea hotărârii instanței de judecată se evidențiază ca un indicator social al rezolvării legale a conflictului, prin aplicarea legislației de către instanță, autoritatea sa, iar în ansamblu – reprezintă eficacitatea justiției și însuși mecanismul social principal de reglementare a relațiilor sociale.

Această etapă, ca și etapa aplicării dreptului, are, de asemenea, o mare importanță, niciuneia dintre ele nu trebuie să-i fie acordate preferințe⁷.

Examinarea realizării hotărârii instanței de jude-

cată ca un proces, direcționat spre obținerea scopului material-juridic, presupune abordarea diferențiată a comportamentului legal al indivizilor, a activității persoanelor cu funcție de răspundere, a organizațiilor statale, obștești etc., autoritar împuternicite pentru realizarea dispozițiilor, de asemenea, a activității executorului judecătorec în cazurile executării forțate. Hotărârea instanței de judecată, ca un instrument în reglementarea relațiilor sociale, prezintă în sine un fel de „sistem de coordonate” pentru formarea comportamentului adecvat sau a activității subiecților. Dar acest sistem diferit identifică comportamentul indivizilor și activitatea organizațiilor de stat și obștești, a persoanelor cu funcție de răspundere în procesul realizării hotărârilor judecătorești. În corespundere cu aspectul și caracterul dispozițiilor, comportamentul legal se evidențiază în forma respectării drepturilor recunoscute, a executării obligațiilor. În ce privește activitatea organelor statale și a persoanelor cu funcție de răspundere în realizarea hotărârilor, de regulă, activitatea lor se identifică în forma aplicării indicațiilor cuprinse în conținutul hotărârii instanței de judecată.

Studierea procesului de realizare a hotărârilor instanței de judecată presupune, de asemenea, și efectuarea analizei raporturilor juridice, în limitele cărora se desfășoară realizarea drepturilor, obligațiilor recunoscute de instanța de judecată și care sunt asigurate de interesele legale.

După conținutul lor, raporturile juridice ce apar între subiecți în procesul realizării hotărârilor instanței de judecată pot fi grupate în: raporturi juridice procesuale; raporturi ce poartă un caracter juridico-civil și raporturi juridice administrative⁸.

Specificul aspectelor indicate ale raporturilor juridice se evidențiază, în primul rând, în forma specială de legătură a participanților. Iar ea, la rândul său, se remarcă în drepturile lor subiective și obligațiile corespunzătoare. De aceea, studiarea raporturilor juridice în procesul realizării presupune caracteristica conținutului drepturilor subiective și a obligațiilor, a activității întreprinse întru realizarea lor, precum și stabilirea faptelor juridice, adică a premiselor apariției unuia sau altui aspect al raporturilor juridice și al subiecților acestora. De calificarea raporturilor juridice în procesul realizării hotărârilor judecătorești depinde delimitarea diverselor raporturi, după caracterul lor, inclusiv garanțiile și metodele ce asigură realizarea respectivă a drepturilor și intereselor subiecților.

În literatura juridică, noțiunea de *raport juridic* se tratează ca o noțiune unică, indiferent de faptul dacă au apărut sau nu raporturi juridice în urma acțiunii legale sau a comportamentului ilegal⁹.

Printre altele, comportamentul legal sau ilegal, în majoritatea cazurilor, presupune caracterul raporturilor legale în procesul realizării hotărârii de adjudecare a instanței de judecată.

Apărând în procesul de realizare a dreptului, raporturile juridice se înfăptuiesc prin intermediul comportamentului concret al subiecților. Însă aceste raporturi reprezintă obiectul influențării juridice nu doar al normelor procesual-civile, dar și al normelor altor ramuri ale dreptului. Hotărârea instanței de judecată, având influență de bază asupra reglementării comportamentului subiecților, nu poate să asigure în toate cazurile, nemijlocit, apărarea reală a drepturilor și intereselor, confirmate de instanța de judecată.

La refuzul subiecților de a-și executa benevol obligațiile, individul, al cărui drept, confirmat de instanța de judecată, nu se realizează, poate să recurgă la ajutorul aparatului impunerii statale. Astfel de aparat reprezintă *instanța de judecată*. În ordinea procedurii de executare, în limitele raporturilor juridice procesuale, are loc realizarea hotărârii adjudecate¹⁰.

Dar realizarea hotărârii nu întotdeauna este legată de activitatea de impunere a instanței de judecată (a executorului judecătoresc). Hotărârile pot fi realizate și în limitele raporturilor părților material-juridice, confirmate de instanțele de judecată. În asemenea cazuri, apărarea reală se obține prin intermediul comportamentului legal al subiecților și este posibilă fără intentarea activității organului executor (iar aceasta înseamnă că raporturile procesual-civile în etapa dată a procesului fie nu se nasc, fie nu capătă dezvoltare). Îndeplinind indicațiile cuprinse în hotărârea instanței de judecată, subiecții, în acest fel, își construiesc comportamentul lor în corespundere cu asemenea indicații, prin care și se atinge scopul material-juridic.

Drepturile și interesele, confirmate de instanța de judecată, în situațiile și modalitățile stabilite de legislație, se realizează în baza hotărârii instanței de judecată de către organele statale, organizațiile obștești, persoanele cu funcție de răspundere¹¹.

În baza legislației în vigoare, emiterea hotărârii de instanța de judecată privind recunoașterea dreptului de proprietate; privind recunoașterea nulității căsătoriei; privind dreptul la spațiul locativ; privind desfacerea căsătoriei; privind rezilierea contractului de arendă a spațiului locativ și altele, sunt pasibile realizării nu în procedura civilă, ci în cea administrativă, unde un subiect obligatoriu este organul autoritar, persoana cu funcție de răspundere. În asemenea situații, apar raporturi administrative, în procesul cărora are loc realizarea drepturilor civile, confirmate prin hotărârea instanței de judecată.

O problemă aparte reprezintă forma procesuală a realizării hotărârilor.

Problema executării forțate, fiind independentă, totuși se evidențiază ca fiind particulară, în raport cu problemele realizării hotărârilor instanțelor de judecată. În condițiile construirii unei societăți a statului de drept, impunerea reprezintă nu un mijloc de bază, ci unul auxiliar la realizarea dreptului¹². Mecanismul

reglementării juridice a raporturilor de impunere nu ocupă locul principal din cauza că necesitatea în aplicarea lui apare numai atunci când în acest mecanism apar întreruperi, intermitențe, ce necesită a fi îndepărtate cu ajutorul mijloacelor impunerii statale¹³.

În general, această modalitate de executare prezintă în sine ordinea impunerii săvârșirii acțiunilor prevăzute în hotărâri. Fiind una dintre etapele procesului civil, executarea forțată se înfăptuiește în limitele raporturilor procesuale: ordinea activității organelor executării este stabilită de legislația în vigoare, persoanelor cointeresate fiindu-le asigurată posibilitatea participării în procedura executării; lor li se acordă, în această situație, drepturi procesuale specifice. Deoarece executarea forțată reprezintă incursiunea serioasă în drepturile debitorului, în normele procedurii execuționale sunt reglementate detaliat drepturile și obligațiile atât ale debitorului, cât și ale creditorului.

Nu rămâne fără atenție și caracterul concret al mijloacelor de impunere ce asigură executarea reală. Mijlocul concret de executare forțată se identifică prin caracterul obiectului și caracterul cerințelor, ce-și găsesc oglindire în titlul executoriu, eliberat în baza hotărârii instanței de judecată și confirmă atât existența, cât și volumul cerințelor creditorului, existența și volumul obligației juridice a debitorului. De obicei, când se vorbește despre executarea silită, se are în vedere că aceasta reprezintă sancțiunea stabilită prin hotărârea instanței de judecată, ce asigură subordonarea voinței persoanei obligate și atingerea scopului dorit. Dar legalitatea aplicării motivate a sancțiunilor ține de existența garanțiilor. În acest caz, garanția se evidențiază a fi însăși forma procesuală – raporturile juridice procesuale¹⁴.

În literatura de specialitate, există câteva păreri privind noțiunea de „raporturi juridice procesual-civile”. Profesorul M.A. Gurvici definește raporturile juridice procesual-civile ca fiind stabilite de normele dreptului procesual-civil, concretizate în forma activității instanței de judecată în procedura pe cazul dat, efectuată în scopurile și interesele justiției în colaborare cu persoanele participante pe acest caz¹⁵. Profesorul N.A. Cecin definește raporturile juridice procesuale ca fiind relații sociale, prin intermediul cărora are loc realizarea dreptului procesual-civil și care sunt întărite în comportamentul instanței de judecată și a persoanei participante la înfăptuirea justiției¹⁶.

Cu toate că există diferite abordări, mulți autori remarcă că conținutul raporturilor juridice procesuale se evidențiază fie în activitatea instanței de judecată (organele judiciare) privind apărarea drepturilor sau în apărarea de către legislație a intereselor, fie în activitatea ce ține de înfăptuirea justiției. Noi ne alăturăm acestei păreri, deoarece numai de pe această poziție este posibilă analiza raporturilor care se nasc la etapa

finală a procesului civil – la executarea hotărârilor instanțelor de judecată.

În ceea ce privește conținutul său, hotărârea judecătorească cuprinde examinarea chestiunilor în fapt și în drept aflate la baza controversii. La examinarea chestiunilor în fapt, judecătorul va întâlni contestații referitoare la probatoriu, mai exact asupra legalității acestuia. El va examina, de asemenea, valoarea probantă a elementelor ce ar putea avea utilitate pentru soluționarea litigiului. Examinarea chestiunilor în drept trebuie să cuprindă aplicarea regulilor de drept național, european și internațional. Motivarea va trebui neapărat să facă referire la prevederile constituționale relevante și la dreptul național sau european și internațional aplicabil.

Drept condiție prealabilă a apariției raporturilor juridice procesual-civile, la etapa executării forțate a hotărârii, se identifică a fi faptele juridice, definite de normele dreptului procesual-civil. De regulă, pentru nașterea și dezvoltarea raportului juridic procesual, în această etapă, este necesară componența juridică concretă: a) hotărârea judecătorească definitivă și irevocabilă (art.254 CPC RM); b) cerința creditorului privind primirea titlului executoriu; c) prezentarea titlului executoriu la încasare (art.257 CPC RM); d) epuizarea termenului, oferit pentru executarea benevolă (art.255 CPC RM)¹⁷.

În cazurile executării imediate, este necesară existența actelor juridice de valoare: a) hotărârea instanței de judecată (art.285 CPC RM); b) titlul executoriu (art.178 CPC RM).

În baza regulilor generale, după ce hotărârea instanței de judecată a devenit definitivă și irevocabilă, conform art.257 CPC RM, la creditor apare dreptul de executare forțată, în cazul când debitorul nu dorește să execute benevol.

În procesul civil, dezvoltarea componentului faptic este simplificat în forma procesual-civilă ce dă posibilitate de a controla dezvoltarea lui și, în situații concrete, de a influența dezvoltarea acestui component. În așa fel, oferind termen pentru executarea benevolă, executorul judecătoresc este obligat să-l preîntâmpine pe debitor că la neexecutarea hotărârii instanței de ju-

decată în termenul stabilit va fi implicată executarea silită a hotărârii, cu trecerea cheltuielilor pentru executare silită pe seama debitorului¹⁸.

Această preîntâmpinare este îndreptată spre stimularea executării benevole a hotărârii, influențând suplimentar asupra formării motivelor comportamentului legal al debitorului, care în final reprezintă reducerea aplicării impunerii statale.

Note:

¹ Зейдер Н.Б., *Судебное решение по гражданскому делу*, Москва, 1966, с.20.

² Яковлев В.Ф., *Реализация права и отраслевые методы регулирования отношений*, Свердловск, 1973, с.5.

³ Сафаров Р.А., *Общественное мнение и государственное управление*, Москва, 1975, с.135, 136.

⁴ Завадская Л.Н., *op.cit.*, p.40.

⁵ Гурвич М.А., *Структура и движение гражданского процессуального правоотношений*, Москва, 1975, с. 27.

⁶ Чечот Д.М., *Функции гражданского процессуального права: защита субъективных прав и советское гражданское судопроизводство*, Ярославль, 1977, с. 88.

⁷ Завадская Л.Н., *op.cit.*, p.42.

⁸ *Ibidem*, p. 43.

⁹ Халфинг Р.О., *Общее учение о правоотношении*, Москва, 1974, с. 58.

¹⁰ Завадская Л.Н., *op.cit.*, p. 43, 44.

¹¹ *Ibidem*, p. 45.

¹² Керимов Д.А., *Философские проблемы права*, Мысль, Москва, 1972, с. 186.

¹³ Лейст О.Э., *Санкции и ответственность по советскому праву*, Москва, 1981, с. 13, 14.

¹⁴ Завадская Л.Н., *op.cit.*, p. 46.

¹⁵ Гурвич М.А., *Структура и движение гражданского процессуального правоотношений*, Москва, 1975, с. 29-36.

¹⁶ Чечин Н.А., *Гражданские процессуальные отношения*, Ленинград, 1962, с. 6.

¹⁷ <http://www.parlament.md/laws/list/may2003/>

¹⁸ <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=286114>